

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง ความเข้มแข็งของประชาสังคมตำบลในการดูแลรักษาทรัพยากรสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษาการดูแลรักษาบ่อบาดาลและอ่างเก็บน้ำของประชาชนตำบลแม่ปะ ตำบลแม่มอก และ ตำบลเวียงมอก อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง เป็นการวิจัยเชิงสำรวจเกี่ยวกับการรวมกลุ่มของประชาชน ในการดูแลรักษาทรัพยากรสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับบ่อบาดาลและอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กประจำหมู่บ้าน ศึกษาเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการรวมกลุ่ม ตลอดจนศึกษาแนวทางในการสร้างความเข้มแข็ง ของประชาชน เพื่อการดูแลรักษาทรัพยากรสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ

พื้นที่ศึกษาประกอบด้วย 3 ตำบล 16 หมู่บ้าน 3409 ครัวเรือน ประชากร 12,649 คน มีบ่อบาดาลที่รัฐจัดสร้างจำนวน 62 บ่อ และอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กประจำหมู่บ้านจำนวน 24 อ่าง เพื่อแก้ปัญหาภาวะขาดแคลนน้ำกินน้ำใช้และน้ำเพื่อการเกษตร ประชากรที่ใช้ศึกษาเป็นการสุ่มจาก หัวหน้าครัวเรือน จำนวน 200 ตัวอย่าง โดยใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ เป็นเครื่องมือในการ รวบรวมข้อมูล รวมทั้งใช้การสังเกตการณ์

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS / PC เพื่อวิเคราะห์สถิติอย่างง่าย ประกอบค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต นำผลการวิเคราะห์มาแปลความหมายประกอบการอธิบาย จากข้อมูลการสังเกตการณ์และอื่น ๆ ผลจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้พอสรุปได้ดังนี้

5.1 สรุปผลการศึกษา

1) จำนวนบ่อบาดาลและอ่างเก็บน้ำ 16 หมู่บ้าน 3 ตำบล บ่อบาดาลมีทั้งหมด 62 แห่ง ปัจจุบันใช้งานได้ 36 แห่ง ชำรุดใช้การไม่ได้ 26 แห่ง อ่างเก็บน้ำจำนวนทั้งหมด 24 แห่ง ใช้งานได้ 22 แห่ง อีก 2 แห่ง ตื้นเขินและเก็บน้ำได้น้อย

2) การรวมกลุ่มของประชาชนในการดูแลรักษาทรัพยากรสิ่งแวดล้อมบ่อบาดาลและอ่างเก็บน้ำของประชาชนมีน้อยมาก ซึ่งในการรวมกลุ่มในการจัดการดูแลทรัพยากรสิ่งแวดล้อมของประชาชนส่วนใหญ่เป็นการรวมกลุ่มในด้านอื่นๆ เช่น กลุ่มเกษตร กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มทอผ้า เป็นต้น กลุ่มในการดูแลรักษาบ่อบาดาลและอ่างเก็บน้ำมีน้อยมาก

3) ปัญหาและอุปสรรคในการรวมกลุ่มประชาชนในการดูแลรักษาบ่อบาดาลและอ่างเก็บน้ำ ปัญหาและอุปสรรคที่พบคือ ปัญหาในการจัดตั้งกลุ่มในการดูแลรักษาบ่อบาดาล เนื่องจากปัจจุบัน ทุกหมู่บ้านมีประปาชนบททุกหมู่บ้าน มีไฟฟ้าทุกหมู่บ้าน มีการคมนาคมสะดวก ถนนลาดยาง

ถนนคอนกรีตทุกหมู่บ้าน ประชาชนจึงให้ความสำคัญกับบ่อบาดาลน้อยลงมาก ส่วนใหญ่จะใช้น้ำประปาและน้ำฝนในการอุปโภค บริโภค ส่วนน้ำที่ใช้ในด้านการเกษตรจะใช้น้ำฝายกั้นลำห้วยแม่มอก ผู้มีฐานะปานกลางและฐานะดีจะใช้การขุดเจาะบ่อน้ำตื้นหรือสูบน้ำจากลำห้วยแม่มอกขึ้นมาใช้ในการอุปโภค บริโภค และทำการเกษตรส่วนหนึ่ง จึงทำให้บ่อบาดาลมีประชาชนใช้น้อย ปัญหาและอุปสรรคอีกประการหนึ่งคือ บ่อบาดาลเสียใช้การไม่ได้หรือชำรุด ไม่มีประชาชนไปแจ้งหน่วยงานให้มาทำการซ่อมแซมเพื่อให้ใช้ประโยชน์ได้ แม้ว่าจะมีการแจ้งไปแล้วแต่เจ้าหน้าที่ของรัฐที่จะมาซ่อมแซมให้มีความล่าช้าในการปฏิบัติงาน ทำให้ประชาชนที่ใช้ประโยชน์ต้องรอคอยเป็นเวลานานมาก บางครั้งประชาชนไม่รู้จะไปแจ้งหน่วยงานไหน และไม่รู้ที่อยู่ของหน่วยงานที่จะมาซ่อมให้ ทั้งๆ ที่ก็มีบ่อบาดาลของ รพช. กรมโยธา กรมอนามัย และที่อื่นๆ ประชาชนจึงได้รับปัญหาและใช้น้ำจากบ่อบาดาลที่รัฐจัดหาให้น้อยลงไป

4) การเสนอการสร้างความเข้มแข็งของประชาชนในการดูแลรักษาบ่อบาดาลและอ่างเก็บน้ำ โดยให้ประชาชนมีการจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาดูแลรักษาบ่อบาดาลและอ่างเก็บน้ำ โดยเลือกประธานกลุ่ม เสรฐัญญิก เลขของกลุ่ม เพื่อมาจัดการดูแลรักษาการใช้ประโยชน์จากบ่อบาดาลและอ่างเก็บน้ำให้เสมอภาคกัน ไม่ใช่ผลประโยชน์ในการใช้ไปตกอยู่กับบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือผู้มีอิทธิพลนำทรัพย์สินส่วนรวมไปใช้เป็นทรัพย์สินส่วนตัว ดังนั้นจะต้องมีผู้นำชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ให้โอกาสประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนงาน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ติดตามและประเมินผลงาน สรุปผลงาน เพื่อหาแนวทางแก้ไขต่อไป ผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งต้องมีความยุติธรรม โปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ เสียสละ และให้ประชาชนทุกคนใช้ประโยชน์จากบ่อบาดาลและอ่างเก็บน้ำอย่างเสมอภาคกันจึงจะทำให้เกิดชุมชนที่เข้มแข็งในการดูแลรักษาทรัพย์สินส่วนรวมของบ่อบาดาลและอ่างเก็บน้ำ

5.2 อภิปรายผลการศึกษา

1) ลักษณะทางสังคม – เศรษฐกิจของหมู่บ้าน จากผลการศึกษาพบว่า ปัญหาที่สำคัญของหมู่บ้านคือ การมีที่ดินทำกินน้อย ไม่เพียงพอต่อการเพาะปลูกเลี้ยงครอบครัว ทำให้มีรายได้น้อยยากจน ภาระหนี้สินมาก ชาวบ้านส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่ามีความเดือดร้อนมาก การแก้ปัญหาที่มีความจำเป็นเร่งด่วน คือ การจัดสรรที่ดินทำกินให้เพียงพอต่อการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะด้านการเกษตร การจัดหาแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการปลูกพืช หากสามารถปลูกพืชหมุนเวียนได้ตลอดปี นอกจากปลูกข้าวเป็นอาหารแล้ว อาจปลูกพืชผัก เช่น ถั่วเหลือง ถั่วต่าง ๆ พืชผัก กระเทียม หอม ข้าวโพดหวาน หรืออื่นๆ ช่วยให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้น และไม่ต้องคิรันดินเดินทางไปรับจ้างแรงงานนอกท้องถิ่นหรือไปต่างประเทศ เป็นต้น

2) ปัญหาของทรัพยากรน้ำของพื้นที่ จากการศึกษาประเด็นปัญหาที่สำคัญของทรัพยากรน้ำของพื้นที่เป็นประเด็นของปัญหาความแห้งแล้ง จากที่กล่าวมาแล้วว่าลักษณะที่ตั้งของพื้นที่อยู่ในด้านอับลมของแนวเทือกเขา ทำให้ปริมาณฝนประจำปีน้อย ถึงแม้ว่าพื้นที่รอบเป็นภูเขาและเทือกเขาสูง แต่ปริมาณป่าไม้ที่ปกคลุมลดน้อยลง ส่งผลให้การเก็บกักน้ำในฤดูฝนมีน้อย ดังนั้นหน้าแล้งจึงประสบกับภาวะความแห้งแล้ง ขาดแคลนน้ำ โดยที่พื้นที่นี้ไม่มีแม่น้ำสายใหญ่ ๆ มีแต่ลำห้วยแม่มอก มีน้ำมากในช่วงฤดูฝน หน้าแล้งปริมาณน้ำลดน้อยลง แทบจะมีไม่เพียงพอต่อการบริโภคและอุปโภคภายในครัวเรือน ดังนั้น ความจำเป็นในการขุดเจาะบ่อน้ำบาดาลและการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำแต่ละหมู่บ้านจึงเป็นสิ่งจำเป็นเร่งด่วน

3) สภาพการใช้น้ำของหมู่บ้านปัจจุบัน จากผลการศึกษาเกี่ยวกับแหล่งของน้ำบริโภคอุปโภค และน้ำเพื่อการเกษตรของหมู่บ้าน โดยเฉพาะน้ำดื่มได้จากน้ำฝน และน้ำประปาหมู่บ้านสำหรับน้ำอุปโภค ได้จากประปาหมู่บ้านเป็นส่วนใหญ่ ส่วนน้ำเพื่อการเกษตรได้จากเหมืองฝายและแหล่งน้ำธรรมชาติจากลำห้วยลำธาร การจัดทำเหมืองฝายในอดีตเป็นฝายไม้ธรรมดาแต่ขาดความคงทนแข็งแรง รัฐจึงเข้าไปดำเนินการจัดทำฝายคอนกรีต ซึ่งสามารถใช้งานได้นานกว่า

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่ารัฐจะได้แก้ปัญหาลักษณะการขาดแคลนน้ำโดยการขุดเจาะบ่อน้ำบาดาลซึ่งเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2520 ถึงปัจจุบัน มีบ่อน้ำบาดาลรวมทั้งหมด จำนวน 62 บ่อ แต่ปัจจุบันยังคงสภาพที่ใช้งานได้เพียง 36 บ่อเท่านั้น เนื่องจากบ่อน้ำบาดาลและอุปกรณ์ชำรุด ขาดการดูแลบำรุงรักษา จากทั้งรัฐและชาวบ้าน จากความเห็นทั่วไปของชาวบ้านพบว่าร้อยละ 60 ระบุว่าจะต้องเป็นหน้าที่ของหน่วยงานของรัฐเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบ รวมทั้งการซ่อมบำรุงบ่อน้ำบาดาลให้อยู่ในสภาพใช้งานได้ตลอดเวลา มีความเห็นเป็นส่วนน้อยที่ให้ชาวบ้าน กรรมการหมู่บ้าน และองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้รับผิดชอบ

การที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากบ่อน้ำบาดาลน้อยลง นอกจากการชำรุดของบ่อน้ำบาดาลและอุปกรณ์ในการสูบน้ำแล้ว เมื่อเกิดปัญหาดังกล่าวนอกจากชาวบ้านจะไม่ซ่อมแซมดูแลแล้ว ขาดการแจ้งข่าวสารข้อมูลไปยังเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้อง ไม่มีองค์กรของหมู่บ้านที่จะดำเนินการในเรื่องนี้ ประกอบกับปัจจุบันมีกระแสไฟฟ้าขยายบริการเข้าไปเกือบทุกหลังคาเรือน นอกจากหมู่บ้านจะมีประปาหมู่บ้านใช้แล้วบางครัวเรือนก็อาศัยการขุดเจาะบ่อน้ำตื้นสูบน้ำด้วยเครื่องสูบน้ำไฟฟ้าใช้ในบ้านเรือนอีกด้วย เหตุผลดังกล่าวทำให้มีการใช้บ่อน้ำบาดาลของรัฐน้อยลง

ในส่วนของอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กของหมู่บ้าน ซึ่งมีทั้งหมดจำนวน 24 อ่าง ปัจจุบันที่ยังคงใช้งานได้ดีเพียง 22 อ่าง ส่วนอีก 2 อ่างต้นเงิน ขาดการดูแลรักษา ทำให้เก็บกักน้ำได้น้อยลง ในฤดูแล้งน้ำจะแห้ง การใช้ประโยชน์จากอ่างเก็บน้ำพบว่ามีประชาชนเพียงครั้งหนึ่งที่ได้ใช้ประโยชน์ โดยเฉพาะเกษตรกรที่มีที่นาและพื้นที่เพาะปลูกอยู่ใกล้ ๆ อ่างเก็บน้ำ ส่วนที่อยู่ห่างไกลออกไป

เนื่องจากขาดแคลนคลองส่งน้ำไปยังไร่นา จึงมีการใช้ประโยชน์ได้เพียงครึ่งหนึ่งของประชากรทั้งหมด อย่างไรก็ตาม ประชากรยังมีความต้องการอ่างเก็บน้ำเพิ่ม โดยเฉพาะการใช้ประโยชน์ด้านการเกษตรเท่านั้น ยังเป็นประโยชน์ต่อการประมง การเลี้ยงปลา และสัตว์น้ำอื่น ๆ ด้วย

4) ความรู้ความเข้าใจเรื่องของทรัพย์สินส่วนรวม จากผลของการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ที่มุ่งเน้นเอาระบบธุรกิจการค้าเข้าไปมีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมการรวมกลุ่ม การช่วยเหลือซึ่งกันและกันของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการลงแขกดำนา เกี่ยวข้าว การเอามือเอแรง ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในอดีต มาเป็นระบบการจ้างงาน การให้ความสำคัญในเรื่องของทรัพย์สินส่วนรวมจึงลดน้อยลงไป ในกรณีของบ่อบาดาลและอ่างเก็บน้ำ ซึ่งจัดเป็นทรัพย์สินส่วนรวมที่รัฐได้จัดสร้างให้ แต่ปัญหาที่ประสบในทุก ๆ พื้นที่ กล่าวคือ รัฐเองก็มิได้มอบหมายให้ชุมชนได้ช่วยกันรักษาทรัพย์สินเหล่านั้น อย่างไรก็ตาม ในความเห็นของ สุธาวัลย์ เสถียรไทย (อ้างแล้ว) การที่จะให้ชุมชนร่วมมือกันเพื่อจัดการกับทรัพยากรที่ให้ผลประโยชน์ต่อส่วนรวมมากกว่าที่ต่างคนต่างแย่งกันใช้ประโยชน์ โดยการตั้งเป็นกลุ่มองค์กรทำหน้าที่ทั้งการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์ให้เกิดความยั่งยืนกับชุมชน นอกจากนี้ยังได้เน้นเรื่องของสิทธิในการใช้ การจัดการและการจำกัดการใช้ให้ชุมชนที่อยู่กับทรัพยากรนั้น ๆ หากชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเนื่องจากชุมชนเข้าใจถึงปัญหาดีกว่า

ผลจากการศึกษาพบว่า ประชาชนเกือบทั้งหมดเห็นด้วยที่จะให้บ่อบาดาลและอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กของหมู่บ้านเป็นทรัพย์สินส่วนรวม ปัจจุบันชุมชนยังไม่สามารถดำเนินการได้ เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ ความเข้าใจเรื่องของทรัพย์สินส่วนรวม ทั้งยังขาดผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งที่ทำงานเพื่อประโยชน์ของชุมชน

5) ปัญหาและอุปสรรคในการรวมกลุ่มเป็นประชาสังคมตำบล

ในเรื่องของประชาสังคมตำบล ซึ่งมันทนา สามารถ (2543) ได้อธิบายว่า เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่ม และองค์กรต่าง ๆ จากภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนในตำบลเดียวกัน นำไปสู่การบริหารกิจการตำบลร่วมกัน เพื่อประโยชน์ร่วมกัน โดยมีอุดมการณ์ร่วมและสำนึกสาธารณะ สมาชิกมีความตระหนักในปัญหาาร่วมกัน มีผู้นำที่หลากหลายและมีประสิทธิภาพ มีการสร้างเครือข่ายทั้งในแนวราบและแนวตั้ง มีการจัดการองค์กรที่ตอบสนองความต้องการของสมาชิก และกระจายผลประโยชน์เท่าเทียมกัน

นอกจากนี้แล้ว มันทนา สามารถ (2543) ยังได้เสนอปัจจัยสำคัญ ๆ ที่ทำให้เกิดประชาสังคมในระดับต่าง ๆ ดังนี้

(1) ทนวัฒนธรรม การมีวัฒนธรรมที่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เอื้ออาทรไว้นื้อเชื่อใจกัน ไม่หวาดระแวงกัน ถือคุณค่าความดีงามของกลุ่มคนหรือบุคคล

(2) ผู้นำของสาธารณะ สังคมหรือชุมชนนั้นมีผู้นำสาธารณะสูง ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดูแล แก้ปัญหาภัยพิบัติต่าง ๆ มีการร่วมแรงร่วมใจกันทำกิจกรรมของส่วนรวม

(3) มีผู้นำที่เข้มแข็งและหลากหลาย คือมีความหลากหลายทั้งวัย คุณวุฒิ และสถานภาพ เช่น พระสงฆ์ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำต้องมีวิสัยทัศน์ เป็นผู้ที่มองการณ์ไกล มีการทำงาน เน้นการประสานงานกับภายนอกและการมีส่วนร่วมของมวลชน

(4) กระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน คือ หาวิธีการต่าง ๆ ที่ทำให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ในลักษณะต่าง ๆ เช่น การแก้ไขปัญหาหารือร่วมกันโดยผ่านเวทีชาวบ้าน การเรียนรู้โดยผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรม เป็นต้น

(5) การมีส่วนร่วมของชุมชน ในชุมชนที่มีประชากรมากขึ้น มีกิจกรรมหลากหลาย และการที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ตั้งแต่งานสวัสดิการ การสงเคราะห์ กองทุนไปจนถึงงานอาชีพ เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเกษตรกร กลุ่มทอผ้า กองทุนพัฒนาหมู่บ้าน และอื่นๆ หากตำบลใดมีกิจกรรมหลากหลายมาก การมีส่วนร่วมของประชาชนก็อยู่ในมิติที่กว้างขึ้น

(6) การแบ่งปันผลประโยชน์ระหว่างกัน ซึ่งมีกิจกรรมในชุมชนมากมาย เมื่อสมาชิกทำงานร่วมกันแล้วมีผลตอบแทนที่คืนกลับไปสู่สมาชิกของชุมชนโดยตรง ซึ่งกลุ่มผลประโยชน์ในชุมชนมีมากมาย หากชุมชนใดมีระบบการแบ่งปันผลประโยชน์สูง ชุมชนนั้นก็มีความร่วมมือสูงตามไปด้วย

(7) การสนับสนุนจากภายนอก อาจมาในรูปของเงินทุน แหล่งความรู้ เป็นสื่อกระตุ้นให้เกิดการรวมตัวของชุมชน บุคคลภายนอกที่เข้ามามีบทบาทในชุมชน ได้แก่ ส่วนราชการ ภาคเอกชน องค์กรเอกชน เป็นต้น ซึ่งหน่วยงานเหล่านี้เข้ามาเสนอความคิด ทำกิจกรรม ให้การสนับสนุนทั้งงบประมาณ กำลังคน เทคนิค และวิชาการ

จากผลการศึกษาพบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานในการรวมกลุ่มเป็นประชาสังคมตามที่กล่าวมาแล้วนั้น โดยความเห็นจากการศึกษาประกอบด้วยการขาดผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง ขาดแคลนงบประมาณ เงินทุนที่จะนำมาสนับสนุน ประชาชนขาดความรู้ ความเข้าใจ และไม่เข้าใจว่าทรัพย์สินส่วนรวมเหล่านี้เป็นสมบัติของชุมชน ทั้งยังขาดการประสานงานกับเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วย

อย่างไรก็ตาม ในการรวมกลุ่ม การรวมตัวของชาวบ้านในรูปของการจัดการองค์กร สหกรณ์ สมาพันธ์ เพื่อให้เป็นสื่อกลางในการติดต่อกับสถาบันภายนอกชุมชน ในการรวมกลุ่มดังกล่าวจะต้องมีการร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มิใช่การพัฒนาที่มุ่งเน้นการแข่งขัน ต่อสู้ทำลายล้างกันเช่นกระแสการพัฒนาปัจจุบัน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา 2529)

6) แนวทางในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน จากผลการศึกษพบว่า ปัญหาในการดูแลทรัพยากรสิ่งแวดล้อมรวมประการหนึ่งเกิดจากชุมชนขาดความเข้มแข็ง ไม่มีผู้นำที่เข้มแข็ง ขาดอุดมการณ์ร่วม ปัญหาเหล่านี้ทำให้ชุมชนไม่สามารถรวมกลุ่มกันได้ จะทำกิจกรรมใด ๆ ก็ขาดความร่วมมือ ขาดประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม ในเรื่องของชุมชนเข้มแข็งนั้น ประเวศ วะสี (2539) ได้อธิบายถึงความเป็นชุมชนที่เข้มแข็งไว้ว่า “การที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีอุดมคติร่วมกัน หรือความเชื่อร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกัน หรือมีการรวมกลุ่มกัน จะอยู่ห่างกันก็ได้ มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีเรื่องจิตใจเข้ามาช่วย มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่าง จะเรื่องใดก็ได้แล้วแต่ และมีการจัดการ”

นอกจากนี้ เสน่ห์ จามริก (2543) ได้ให้เกณฑ์คุณค่าชุมชนเข้มแข็ง คือ “ชุมชนชนบทจำเป็นต้องพัฒนาเสริมสร้างสมรรถนะ ความเข้มแข็งของตนเองขึ้นให้ทัดเทียมกับพลังทำลายทางเศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรมจากกระแสโลกาภิวัตน์กับระบบชนชั้นนำใหม่ – นายหน้า”

อย่างไรก็ตาม ความเป็นชุมชนเข้มแข็ง จะต้องมีการรวมตัวเพื่อทำกิจกรรมบางอย่าง บนพื้นฐานความสามัคคีและผูกพันกันในชุมชนนั่นเอง และคุณลักษณะเบื้องหลังความเป็นชุมชนเข้มแข็ง มีปัจจัยแห่งความเข้มแข็งของชุมชนที่คล้ายกันอยู่หลายเรื่อง เช่น

- (1) ปัจจัยเนื่องจากสภาพทางกายภาพของชุมชน เช่น จุดที่ตั้ง ความอุดมสมบูรณ์ สภาพภูมิประเทศที่โอบกนไว้ด้วยกัน
- (2) มีผู้นำที่เข้มแข็ง ชี้อาศัย เป็นแบบอย่างทางคุณธรรม
- (3) ปัจจัยระบบเครือญาติ และความสัมพันธ์แน่นแฟ้นในชุมชน
- (4) ปัจจัยการจัดการกลุ่มเชื่อมประสานทรัพยากรทั้งภายในภายนอกชุมชน เพื่อก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้

สำหรับกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนนั้นทั้ง เสน่ห์ จามริก (2543) และชูเกียรติ ลิสุวรรณ (2535) ให้ความเห็นสอดคล้องกันว่า กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนสามารถฟื้นความเข้มแข็งให้ชุมชนได้ด้วยการทำงานเป็นเครือข่าย และด้วยการเกื้อหนุนอย่างเข้าใจและให้เกียรติของหน่วยงานภายนอก อีกทั้งยังต้องมีภารกิจที่จะต้องสรรค์สร้างสมรรถนะทางเศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรมของชุมชนขึ้นมาอีกด้วย

ในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่ง ระคม อินแสง (2541) เน้นเรื่องประชาสังคมตำบล ไม่ว่าจะมิชนขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่ หากสามารถให้ความรู้ ความเข้าใจ สามารถสร้างจิตสำนึกในเรื่องของการจัดการทรัพยากรส่วนรวม ทุกคนในชุมชนมีความเข้าใจเรื่องสิทธิ ระบบกรรมสิทธิ์ส่วนรวมของชุมชน ทรัพยากรที่เป็นส่วนกลาง ให้ทุกคนมีความเสมอภาคในการใช้ประโยชน์

สำหรับความเห็นในเรื่องของการสร้างอุดมการณ์ร่วมกันนั้น เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง หากชุมชนนั้นสามารถสร้างอุดมการณ์ในเรื่องหนึ่งเรื่องใดขึ้น จะทำให้คนมีความมุ่งมั่นที่จะดำเนินการในเรื่องนั้นๆ ได้ดีขึ้น ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี และคณะ (2541) ได้เน้นการสร้างอุดมการณ์ภายใต้การโยงยึดระหว่างกิจกรรมและชุมชน เป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นที่อยู่บนการจัดผลประโยชน์ร่วมกัน รวมทั้งการที่มีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง และการจัดการองค์กรประชาชน เป็นต้น

7) การแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งในการใช้ทรัพยากร

จากผลการศึกษา ในข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งจากการใช้ทรัพยากรน้ำนั้น ได้มีข้อเสนอให้มีคณะกรรมการหมู่บ้านหรือองค์กรของหมู่บ้านที่มีตัวแทนดำเนินการคอยดูแล ตรวจสอบ ให้มีการปฏิบัติตามกฎ กติกา ระเบียบต่างๆ ที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดไว้ เพื่อเป็นหลักในการปฏิบัติให้การใช้ทรัพยากรได้อย่างถูกหลักการอนุรักษ์เพื่อความยั่งยืน

นอกจากนี้ ยังมีข้อเสนอให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ให้มากขึ้น การมีส่วนร่วมของประชาชนทั้งในการจัดการและการแก้ไขปัญหาการใช้ทรัพยากร เป็นที่ยืนยันอย่างชัดเจนแล้วว่าการจัดการป่าชุมชน การอนุรักษ์ป่า ซึ่งเป็นทรัพยากรส่วนรมนั้น ทั้ง สุรินทร์ สุริยวงศ์ (2536) สุริยา ยี่งุ่น (2537) กอบกาญจน์ พจน์ชนะชัย (2538) ลำแพน จอมเมือง (2540) และสรรเสริญ ทองสมนึก (2542) ต่างยืนยันว่าปัญหาการใช้ทรัพยากรไม่ถูกต้องในด้านต่างๆ ส่วนใหญ่เพื่อการค้าจะนำไปสู่ความเสื่อมโทรมของทรัพยากร ก่อให้เกิดความเดือดร้อนทำให้ชาวบ้านมีการรวมตัวกัน สร้างกฎเกณฑ์ กติกา ระเบียบต่างๆ และยอมรับร่วมกัน รวมทั้งการป้องกันมิให้คนในชุมชนอื่นหรือคนจากภายนอกเข้ามาใช้ประโยชน์ การมีส่วนร่วมในการจัดองค์กรเหมืองฝายทางภาคเหนือ ซึ่ง อุไรวรรณ ตันกิมยง (2538) ได้ยืนยันว่า เป็นการจัดองค์กรจากการรวมตัวของชุมชน มีการบริหาร การแบ่งหน้าที่และความรับผิดชอบ ควบคุมระบบกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม ทำให้ชุมชนได้รับประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งความสำเร็จดังกล่าว พยุงศักดิ์ จันทรสุรินทร์ (2538) ได้สนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการจัดระบบเหมืองฝาย ชาวบ้านทุกคนได้รับประโยชน์จากการใช้น้ำเหมืองฝายจึงต้องช่วยกันดูแลรักษาด้วยกัน

5.3 ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาความเข้มแข็งของประชาสังคมตำบล ในการดูแลรักษาทรัพยากรน้ำส่วนรวม โดยเฉพาะการดูแลบ่อน้ำบาดาลและอ่างเก็บน้ำ ต้องให้ประชาชนที่ได้รับผลประโยชน์โดยตรงหรือประชาชนที่อยู่ติดบริเวณทรัพยากรน้ำส่วนรวมเป็นผู้จัดการดูแลรักษา โดยจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาดูแล รับผิดชอบ บำรุงรักษา ตลอดจนถึงการใช้ประโยชน์ได้เท่าๆ กัน การจัดตั้งกลุ่มไม่จำเป็นต้องเป็นผู้นำในหมู่บ้าน

จะต้องเลือกประธานกลุ่ม เกรียนุญิก เลขากลุ่ม เพื่อให้เป็นผู้ดูแลรักษาทรัพย์สินส่วนรวมให้เกิดประสิทธิภาพและประโยชน์สูงสุด

ต้องมีอุดมการณ์ร่วมกัน มีแนวคิดคล้ายๆ กัน จุดประสงค์เดียวกันในการที่จะรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมในการดูแลทรัพย์สินส่วนรวมให้มีประสิทธิภาพสูงสุด และอายุการใช้งานยาวนาน ปัจจุบันมีหลายชุมชนที่ดำเนินการประชุมผลสำเร็จในระดับหนึ่ง เช่นกลุ่มฮักเมืองน่าน หรือที่อื่นๆ ที่กระตุ้นให้ประชาชนตื่นตัวขึ้นมาปกป้อง ดูแลทรัพยากรต่างๆ ที่เป็นทรัพย์สินส่วนรวมอย่างได้ผล หากได้มีการศึกษาในบริเวณอื่นๆ ก็จะสามารถแพร่กระจายแนวคิด วิธีการดังกล่าวไปสู่ชุมชนอื่นๆ เพื่อการปฏิบัติงานร่วมกัน นำไปสู่การพัฒนาการใช้ทรัพยากรและทรัพย์สินส่วนรวมอย่างยั่งยืนต่อไป

การสร้างความสะดวกในการใช้ทรัพย์สินส่วนรวม โดยให้ทุกๆ คนมีสิทธิในการใช้ทรัพย์สินส่วนรวมเท่าเทียมกัน ไม่ใช่ผลประโยชน์ในการใช้ตกอยู่กับบุคคลใดบุคคลหนึ่ง กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือผู้มีอิทธิพล มีอำนาจ ดังนั้นต้องมีการจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาดูแลรักษา ตั้งกฎเกณฑ์ ระเบียบ และปฏิบัติตามเงื่อนไขและข้อตกลงต่างๆ เพื่อให้ทุกคนจะได้ใช้ทรัพย์สินส่วนรวมเท่าๆ กัน